

Безпека судової влади і ефективність правосуддя як основа забезпечення права на справедливий суд

Сопільник Л. І.¹, Сопільник Р. Л.²

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2023	Право	340.1

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11277397>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті розглянуто ефективність правосуддя як основу забезпечення права на справедливий суд та питання безпеки судової влади. Ефективність правосуддя аналізується як орієнтир судової реформи в умовах європейської інтеграції України. Досліджено складові теорії ефективності правосуддя, включаючи безпеку судової влади як критичний чинник. Наведено критерії ефективності правосуддя, враховуючи аспекти безпеки суддів та інших учасників судового процесу. Забезпечення безпеки судової влади розглядається як ключовий елемент, що безпосередньо впливає на якість та доступність правосуддя. Впровадження комплексних заходів для підвищення безпеки судової влади не лише захищає права і свободи громадян, але й сприяє формуванню довіри до судової системи та підвищенню її авторитету в суспільстві. Таким чином, безпека судової влади та ефективність правосуддя є взаємопов'язаними складовими, які забезпечують право на справедливий суд в умовах сучасного правового поля.

Ключові слова: ефективність правосуддя, судова влада, безпека судової влади, справедливий суд, загрози, судова реформа, європейська інтеграція, практика Європейського суду з прав людини, організаційно-правове забезпечення.

The security of the judiciary and the effectiveness of justice as the basis for ensuring the right to a fair trial

Abstract. Ensuring the right to a fair trial is one of the basic principles of the rule of law and the foundation of a democratic society. In modern conditions, when Ukraine is on the way to European integration, special attention is paid to reforming the judicial system in order to increase its efficiency and ensure access to justice for every citizen. An important aspect of this process is ensuring the security of the judiciary, which is an integral component of the effective functioning of the judicial system. The effectiveness of justice covers not only the speed and quality of the handling of cases, but also the ability of the judicial system to ensure the protection of the rights and freedoms of citizens in conditions of safety and independence of judges. The lack of an adequate level of security for judges and other participants in the judicial process can lead to the undermining of citizens' trust in justice, violation of the principles of impartiality and independence of the judiciary.

¹ доктор юридичних наук, доктор технічних наук, професор, Заслужений винахідник України, професор ЗВО "Львівський університет бізнесу та права" <http://orcid.org/0000-0001-6581-7255>

² доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України професор ЗВО "Львівський університет бізнесу та права" <https://orcid.org/0000-0001-9942-6682>

The article examines the effectiveness of justice as a basis for ensuring the right to a fair trial and the issue of the security of the judiciary. The effectiveness of justice is analyzed as a reference point for judicial reform in the conditions of European integration of Ukraine. The components of the theory of the effectiveness of justice were studied, including the security of the judiciary as a critical factor. The criteria for the effectiveness of justice are given, taking into account aspects of the safety of judges and other participants in the judicial process. Ensuring the security of the judiciary is seen as a key element that directly affects the quality and availability of justice. The implementation of comprehensive measures to increase the security of the judiciary not only protects the rights and freedoms of citizens, but also contributes to the formation of trust in the judicial system and increasing its authority in society. Thus, the security of the judiciary and the efficiency of justice are interrelated components that ensure the right to a fair trial in the conditions of the modern legal field.

Key words: efficiency of justice, judicial power, security of judicial power, fair trial, threats, judicial reform, European integration, practice of the European Court of Human Rights, organizational and legal support.

Вступ

Забезпечення права на справедливий суд є одним з основних принципів правової держави і фундаментом демократичного суспільства. У сучасних умовах, коли Україна перебуває на шляху до європейської інтеграції, особлива увага приділяється реформуванню судової системи з метою підвищення її ефективності та забезпечення доступності правосуддя для кожного громадянина. Важливим аспектом цього процесу є забезпечення безпеки судової влади, що є невід'ємною складовою ефективного функціонування судової системи.

Ефективність правосуддя охоплює не лише швидкість і якість розгляду справ, але й здатність судової системи забезпечити захист прав і свобод громадян в умовах безпеки та незалежності суддів. Відсутність належного рівня безпеки для суддів та інших учасників судового процесу може призвести до підриву довіри громадян до правосуддя, порушення принципів неупередженості та незалежності судової влади. Таким чином, питання безпеки судової влади є критично важливим для забезпечення ефективного правосуддя. Впровадження комплексних заходів з підвищення безпеки судової влади розглядається як ключовий елемент у досягненні високого рівня ефективності та справедливості судової системи.

Питання ефективності і безпеки правосуддя досліджували Баштанник А. Г., Бочковий О. В., Величко О. І., Демченко С., Капустинський В. А., Короєд С. О., Кравчук В., Лемак О. В., Марочкін І. Є., Матяшова М. В., Москвич Л. М., Назаров І. В., Погорецький М. А., Подковенко Т. О., Севостьянова І. Є., Соловійов І. М., Хотинська-Нор О. З., Цувіна Т. А., Чуприна Ю. Ю. та ін..

Утім, наявні дослідження не у повній мірі розкривають особливості забезпечення права на справедливий суд, зокрема – організаційно-правові засади, з огляду на теорію ефективності правосуддя та євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні.

Тому *метою статті* є визначення основних проблем та шляхів забезпечення безпеки судової влади, що сприятиме підвищенню ефективності правосуддя та забезпеченню права на справедливий суд в Україні.

Результати

Теорія ефективності судової системи тісно пов'язана з принципом справедливості. І. Є. Марочкін пропонує виокремити два критерії, якими визначаються політико-правова й соціокультурна легітимність усіх варіантів функціонування суду: (1) відтворення і стійкість інституціонально-правової форми суду на більш-менш тривалому проміжку часу існування національного державно-правового простору, наявність певного

наслідування (структурно-організаційного, юридичного, ресурсного та ін.); (2) визнання ефективності правосуддя, позитивна оцінка інституціональної конфігурації судової влади, рівня її наближеності до інтересів суспільства, доступності й соціальноправової результативності, що пов'язано зі станом правового порядку і змістом правосвідомості населення [1, С. 197]. А. Г. Баштанник та В. В. Баштанник стверджують: «Судова реформа безпосередньо стосується кожної людини, захисту її прав і свобод. Здійснювані впродовж останніх років заходи щодо реформування судової системи не привели до створення належних умов для функціонування безстороннього, незалежного і справедливого суду. Однією з основних причин цього є здійснення такого реформування без раціонально побудованої стратегії, без чітко визначених цілей, нерідко на хибних концептуальних засадах. Саме тому реформування має обов'язково ґрунтуватися на адаптації в Україні передового зарубіжного досвіду розробки ефективних моделей справедливого судочинства в контексті побудови європейської моделі правової держави й одночасно – ефективної механізму державного регулювання в системі судової влади» [2, С. 175].

Слід звернути увагу також на такий критерій успішності судової реформи, як недопущення терору радянських часів. З цього приводу М. А. Погорецький та О. І. Шевченко зазначають: «Гарантом недопустимості повторення кривавих часів є формування в Україні правової держави, для якої людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, висування на перше місце у сфері правового регулювання суспільних відносин права і свободи людини та їх гарантії, які визначають зміст і спрямованість держави... основною метою судово-правової реформи в Україні є створення судочинства охоронного типу, та дійових механізмів реалізації його основних засад. Важливим в цьому напрямку є й подальше вдосконалення правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, створення надійних гарантій безпідставного втручання в особисте життя людини, поновлення її порушених прав та свобод» [3, С. 213].

Водночас, на думку О. В. Бочкового, сучасні реалії судової системи не дають підстави стверджувати, що суд є гарантованим засобом захисту прав і свобод громадянина. Отже, контролюючі засоби та заходи є неефективними, що виливається в масовій недовірі населення до судової влади [4, С. 6].

Ю. Ю. Чуприна підкреслює, що в умовах намагання України інтегруватися до європейського правового простору комплексне реформування судової системи має відбуватися з урахуванням вимог міжнародних стандартів, що повинно забезпечити ефективність правосуддя, доступ громадян до суду та право людини на справедливий суд [5, С. 7]. Схожої думки додержується О.З. Хотинська-Нор, стверджуючи, що Курс на євроінтеграцію, гармонізація вітчизняного законодавства з нормами міжнародного права сприяють формуванню нових підходів та світогляду у царині захисту прав людини, що спонукає до позитивних змін у судовій системі (у її широкому розумінні) та відображається на ефективності правосуддя [6, С. 8].

Л. М. Москвич зауважує, що як основоположний принцип судової системи, справедливість екстраполюється на всі принципи судового ладу України, починаючи від принципів доступності суду, законності судової процедури і складу суду, змагальності і гласності процесу, рівності перед законом і судом, обов'язковості судових рішень й закінчуючи принципами кадрового забезпечення судової системи [7, С. 46].

Теорія ефективності розкривається через такі підходи [7, С. 67 – 76]:

а) статичний (І. Я. Дюрягін, П. Ф. Пашкевич, І. І. Веремєєнко, Л. Л. Попов, А. Д. Шаргін, В. Н. Кудрявцев, В. І. Нікітінській, І. С. Самощенко, В. В. Глазирін, О. Е. Лейст, А. С. Пашкова), полягає у виділенні правового елементу з системи управління та вимір його внеску у досягнення встановлених цілей і розробці заходів правового регулювання;

б) функціональний (І. Л. Петрухін, В. М. Кудрявцев, Г. З Анашкін, Є. П. Шишкін, Г. П Батуров, Т. Г. Морщакова та ін.) – засновується на врахуванні соціальної корисності при оцінці ефективності державно-правових інститутів;

в) соціальний (Л. І. Спиридонов, В. Б. Никитинський, Є. О. Фомін) – полягає у осмисленні ефективності як можливості досягнення соціально значимих результатів, що відповідають потребам суспільства за допомогою державно-правових інститутів.

Л. М. Москвич, розуміючи під ефективністю функціонально-цільову категорію, яка характеризує свідому, суспільно значущу діяльність людини і соціальних інститутів, яка завжди пов'язується з очікуванням певного позитивного результату, виокремлює такі умови ефективності державно-правового явища [7, С. 77]:

- 1) результативність (функціональна, соціальна та ін.)
- 2) економічність;
- 3) доцільність;
- 4) цілеспрямованість;
- 5) стабільність результату;
- 6) відповідність соціальним очікуванням;
- 7) здатність змінюватись відповідно до змін середовища.

Альтернативний перелік критеріїв ефективності судової влади пропонує О. І. Величко: 1) знаходження істини в справі на основі всебічного, повного дослідження всіх обставин, та застосування саме цієї норми закону, яка в найбільшій мірі відповідає цим обставинам; 2) дотримання процесуальних строків розгляду справи, а якщо вони не встановлені – розумних строків; 3) використання в подібних між собою випадках однозначного право розуміння та правозастосування [8, С. 216]. І. Є. Севостьянова пропонує такі вимоги щодо системи оцінки ефективності функціонування судової системи України: достовірність – спосіб збору і обробки інформації повинен допускати можливість перевірки точності отриманих даних у процесі оцінки; однозначність – показник повинен забезпечувати однакове розуміння суті вимірюваної характеристики; адекватність – система показників повинна характеризувати всі істотні аспекти функціонування судової системи, а саме: принципи судової влади, орієнтири судової системи на перспективу розвитку, функції, мети та завдань судової системи; точність – відповідність дійсності даних про результатів діяльності всіх структурних елементів судової системи; економічність – отримання звітних даних повинне проводитися з мінімально можливими витратами; порівнянність – вибір показників слід робити виходячи з порівнянності з показниками, що використовуються в міжнародній практиці [9, С. 7].

Згідно авторської концепції С. Демченка, ефективність судочинства вимірюється, доступністю, справедливістю, неупередженістю, об'єктивністю й законністю правосуддя, оптимальністю строків прийняття остаточного (в конкретній судовій інстанції) судового рішення у справі і залежатиме від низки факторів. По-перше, це спеціалізація і професіоналізм у системі судочинства, тобто чинники, які можна віднести до внутрішньосистемних, таких, на які можна впливати з боку самої судової системи. Крім того, ефективність судового контролю залежить і від метасистемних (таких, що знаходяться поза системою судочинства) факторів. Усунення їх залежатиме вже від системи вищого порядку. Зокрема, це забезпечення реалізації у правозастосуванні принципу верховенства права, наявність (відсутність) колізії права тощо [10, С. 23]. О. В. Лемак вважає, що незалежність судів включає політичну, соціально-економічну незалежність, відсутність суб'єктивності у відправленні правосуддя та статусні гарантії суддів [11, С. 87].

Теорія ефективності знайшла відображення у практиці ЄСПЛ, що містить критеріїв ефективності забезпечення права на справедливий суд, серед яких [12, С. 4]:

- 1) закріплення абсолютних строків розгляду справи;

- 2) засіб захисту повинен бути ефективним, достатнім та доступним;
- 3) засіб є ефективним, якщо його можна використати для прискорення ухвалення рішення суду;
- 4) сполучення двох видів засобів захисту, одного – спрямованого на прискорення процесу, а іншого – для визначення компенсації;
- 5) засіб правового захисту повинен забезпечувати відшкодування матеріальної та моральної шкоди;
- 6) рівень компенсації повинен бути адекватним та відповідати рівню компенсації, що присуджується ЄСПЛ.

Водночас, М. В. Матяшова наголошує: «Ефективність механізму правового захисту, створеного Європейською конвенцією з прав людини, залежить не лише від ефективності діяльності Суду, але й від того, наскільки сумлінно держави виконують його рішення. І лише сукупність цих двох факторів має своїм наслідком забезпечення прав людини та основоположних свобод, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Виконання рішень Європейського суду з прав людини є необхідною умовою ефективності його діяльності, адже без здійснення державою заходів, спрямованих на виконання рішення ЄСПЛ, констатоване порушення та заходи щодо його усунення та відшкодування завданої ним шкоди залишаються на папері» [13, С. 99]. О. З. Хотинська-Нор, здійснивши ретроспективний аналіз українського законодавства, практики ЄСПЛ у справах проти України та окремих зарубіжних держав-учасниць Конвенції, рішень національних судів констатує, що зміни в ефективності українського правосуддя (його матеріальному аспекті), на які вплинули правові позиції Європейського суду, відбулись за такими умовними напрямками: 1) формування нових принципів та підходів у створенні умов забезпечення державою правового захисту людини; 2) зміна діючого законодавства – норм матеріального права, зорієнтована на посилення гарантій прав людини та можливостей їх реалізації; 3) застосування національними судами при розгляді справ норм Конвенції та прецедентної практики ЄСПЛ [6, С. 9].

Аналіз нормативної бази у сфері судоустрою, здійснений А. Г. Баштанник та В. В. Баштанник свідчить про те, що відсутність детально розроблених доктрин (концепцій) судового менеджменту спричиняє нечіткість і непослідовність пропозицій по вдосконаленню системи управління ефективністю правосуддя [2, С. 177]. Назаров І. В. зауважує: «Для того, щоб визначити, наскільки суд працює ефективно й наскільки якісно здійснюється правосуддя, необхідні зовнішній контроль й організована система управління судами» [14, С. 700]. О. І. Величко підкреслює, що соціальна роль, яку відіграє судова влада в державі, зумовлює потребу в її ефективному та якісному функціонуванні. Критеріями оцінки ефективності, при цьому, виступають отримані результати діяльності, а також досягнення мети та завдань, поставлених перед судовою владою. Основним суб'єктом, який здійснює оцінку соціальної ефективності діяльності судової влади, виступає громадськість, яка не тільки визначає якісні характеристики результатів оцінки, але і формує рівень довіри населення до органів судової влади [8, С. 210].

Короєд С. О. стверджує, що ефективність захисту судом порушених прав, залежить від ефективності способів захисту. Ефективним науковець вважає такий засіб, що зумовить потрібні матеріально-правові наслідки, та зумовить виконання завдань цивільного судочинства [15, С. 53–55].

Аналізуючи ефективність діяльності адміністративних судів, Соловійов І. М. доходить висновку, що це явище слід розглядати як співвідношення між фактично досягнутим результатом різних видів діяльності адміністративних судів та визначеними соціальними цілями. Поняття ефективності діяльності адміністративних судів науковець розкриває через виділення трьох складових – 1) ціль (мета); 2) способи;

3) досягнутий результат. Останню складову Соловійов І. М. трактує як властивість адміністративних судів реально, з найкращим використанням наявних засобів, з найменшими затратами реалізовувати завдання зі здійснення справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду публічно-правових спорів із метою захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин [16].

Існуюча система розмежування юрисдикції судів, на переконання В. М. Кравчука, не сприяє ефективній реалізації права на судовий захист, ускладнює доступ особи до суду, є складною для розуміння як громадянами, так і судами через відсутність чітких критеріїв, а тому потребує істотних змін [17, С. 50]

В. А. Капустинський та І. В. Волкова наголошують, що ефективність роботи суду, якість, справедливість та законність прийнятих рішень великою мірою залежить від правильної організації діяльності судової установи. Добре налагоджена робота суду сприяє максимальній відкритості судової системи, вільному доступу громадян до правосуддя [18, С. 152]. На думку Ю. Ю. Чуприної, «В умовах інтеграції України до Європейського Співтовариства постає питання відповідності національного законодавства, зокрема у сфері судоустрою, вимогам міжнародних та європейських стандартів, а отже, і реформування вітчизняної правової системи. Формування судової системи, розроблення нормативної бази регулювання судочинства відбуваються з урахуванням міжнародних стандартів, окремих теоретичних положень доктрини та позитивного практичного досвіду зарубіжних держав. Досвід багатьох європейських країн свідчить, що суди можуть бути доступним і ефективним інструментом захисту прав, свобод і інтересів людини від порушень. Тому врахування здобутків європейських держав у сфері судового процесу, правових стандартів, вироблених на загальноєвропейському рівні, дослідження практики Європейського суду із прав людини є необхідною умовою розробки і вдосконалення теоретичного та нормативного підґрунтя функціонування судової системи в Україні» [5, С. 1].

Щодо зв'язку ефективності судової системи та права на справедливий суд Т. О. Подковенко стверджує: «Право на справедливий суд посідає одне з найважливіших місць серед інших загально визнаних прав людини, оскільки як основний принцип захисту прав людини його зміст полягає в тому, що будь-яке порушене право може бути відновлене за допомогою певної процедури. Відсутність у державі такої ефективної процедури захисту й відновлення порушеного права означає, що будь-які інші права, закріплені в національному законодавстві, є просто декларативними положеннями, юридичною фікцією... Ефективне функціонування системи правосуддя будь-якої демократичної держави визначається насамперед реальними можливостями реалізації її громадянами права на справедливий суд» [19, С. 30–31].

Висновки

Безпека судової влади є критично важливим чинником, що безпосередньо впливає на ефективність правосуддя та забезпечення права на справедливий суд. У ході дослідження було встановлено, що належний рівень безпеки для суддів та інших учасників судового процесу є необхідною умовою для формування довіри громадян до судової системи, підтримки принципів неупередженості та незалежності судової влади.

Забезпечення безпеки судової влади є ключовим елементом, який сприяє підвищенню ефективності правосуддя. Наявність належного захисту для суддів дозволяє їм виконувати свої обов'язки неупереджено і незалежно, що є основою для забезпечення справедливого суду. Для ефективного функціонування судової системи необхідно впроваджувати комплексні заходи, що включають правові, організаційні та технічні аспекти забезпечення безпеки суддів та інших учасників судового процесу. Це сприятиме підвищенню загальної ефективності судової системи та її стійкості до

зовнішніх загроз. Аналіз практики Європейського суду з прав людини підтверджує важливість забезпечення безпеки судової влади для захисту права на справедливий суд. Впровадження відповідних стандартів та рекомендацій ЄСПЛ у вітчизняну правову систему є необхідним кроком для підвищення ефективності правосуддя в Україні.

Ефективне організаційно-правове забезпечення діяльності судів, включаючи розробку та впровадження сучасних механізмів захисту суддів, є важливим аспектом підвищення рівня безпеки судової влади. Це включає як законодавчі ініціативи, так і практичні заходи щодо зміцнення системи безпеки.

Загалом, забезпечення безпеки судової влади є необхідною умовою для досягнення ефективності правосуддя та реалізації права на справедливий суд. Комплексний підхід до вирішення питань безпеки судової системи сприятиме зміцненню верховенства права та підвищенню якості правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Марочкін І. Є. Легітимність судової влади / І. Є. Марочкін // Проблеми законності. – 2012. – Вип. 118. – С. 192-200
2. Баштанник А. Г. Механізми державного регулювання трансформаційних процесів у системі судової влади України / А. Г. Баштанник, В. В. Баштанник // Грані. – 2013. – № 8. – С. 174-179
3. Погорецький М. А. Функціонування механізму порушення прав людини в роки сталінських репресій: історичний та правовий аспекти / М. А. Погорецький, О. І. Шевченко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2001. – № 14. – С. 208-213
4. Бочковий О. В. Підвищення ефективності судової системи в умовах політичної та економічної кризи в Україні / О. В. Бочковий // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2014. – Вип. 3-4. – С. 3-13
5. Чуприна Ю. Ю. Судова влада як чинник розбудови правової держави в Україні / Ю. Ю. Чуприна // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 1. – С. 385-392
6. Хотинська-Нор О. З. Вплив правових позицій Європейського суду з прав людини на розвиток правосуддя в Україні: матеріальний аспект / О. З. Хотинська-Нор // Вісник Академії адвокатури України. – 2014. – Т. 11, № 3. – С. 8-18
7. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : [монографія] / Л. М. Москвич. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2011. – 384 с.
8. Величко О. І. Позитивний імідж судової влади України та його структурні елементи / О. І. Величко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2013. – № 26. – С. 210-218
9. Севостьянова І. Є. Критерії оцінки ефективності державного управління у сфері судової влади / І. Є. Севостьянова // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 2. – С. 84-92
10. Демченко С. Складники ефективності господарського судочинства / Сергій. Демченко // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – № 2(14). – С. 21-27.
11. Лемак О. В. Право на незалежний і безсторонній суд у контексті захисту прав людини й основоположних свобод / О. В. Лемак // Конституційно-правові академічні студії. – 2015. – Вип. 1. – С. 78-88
12. Цувіна Т. А. Захист права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку: практика Європейського суду з прав людини та досвід зарубіжних країн / Т. А. Цувіна. // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 1. – Режим доступу http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_8

13. Матяшова М. В. Ефективність механізму захисту прав людини згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод / М. В. Матяшова // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2015. – Т. 168. – С. 98-101.
14. Назаров І. В. Європейський досвід у сфері організації управління судовою системою / І. В. Назаров // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 700-705. – Режим доступу http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_113
15. Короєд С. О. Вплив юридичної деонтології на формування активної поведінки судді в цивільному судочинстві щодо застосування правильного способу захисту цивільного права [Електронний ресурс] / С. О. Короєд // Судова апеляція. – 2015. – № 1. – С. 50-57
16. Соловйов І. М. Визначення ефективності діяльності адміністративних судів / І. М. Соловйов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2015. – Вип. 30(2). – С. 178-183
17. Кравчук В. Методи вирішення юрисдикційних проблем / В. Кравчук // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 1. – С. 50-56
18. Капустинський В. А. Комунікаційна стратегія Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ як механізм ефективної взаємодії суду із громадськістю / В. А. Капустинський, І. В. Волкова // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 1. – С. 152-159
19. Подковенко Т. О. Стандарти справедливого суду відповідно до конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Т. О. Подковенко // Право і суспільство. – 2016. – № 1. – С. 30-35